

суда нормам и принципам международного права. Ныне эти акты находятся вне поля зрения какого-либо контроля; разработать процедуру так называемого конституционного судопроизводства в области обеспечения защиты прав человека;

в двенадцатых, Закон Республики Узбекистан "О международных договорах Республики Узбекистан" 1995г. надо дополнить статьей, отражающей соответствие международного договора Конституции Республики Узбекистан: "Конституционный Суд Республики Узбекистан разрешает дела о соответствии Конституции Республики Узбекистан не вступивших в силу для Республики Узбекистан международных договоров либо отдельных их положений, разрешает споры о компетенции между органами государственной власти Республики Узбекистан в связи с заключением международных договоров Республики Узбекистан. Не вступившие в силу для Республики Узбекистан международные договоры, признанные Конституционным Судом Республики Узбекистан не соответствующими Конституции Республики Узбекистан, не подлежат введению в действие и применению".

Все это будет способствовать выработке единой практики судов Республики Узбекистан в сфере применения в их деятельности норм и принципов международного права в полном соответствии с Основным законом нашей страны и ее международно-правовыми обязательствами.

Abstract

In the introductory part of the article the author reveals the concept of judicial authority and emphasizes its value in modern conditions.

In the basic part of the article questions of application of the international contracts by courts of the Republic of Uzbekistan are considered.

In the conclusion the author gives the recommendations for development of uniform practice of recognition of decisions of courts in the Republic of Uzbekistan regarding application of norms and principles of international law.

2003г.: п.2. Другие статьи Конституции Республики Узбекистан в редакции Закона Республики Узбекистан "О внесении изменений и дополнений в Конституцию Республики Узбекистан" вступают в силу по итогам выборов в Законодательную палату и формирования Сената Олий Мажлиса Республики Узбекистан // Народное слово. 2003. 21 мая.

Х.С. Исламходжаев
ТДЮИ докторанти

ТАШҚИ ИҚТИСОДИЙ СОҲАДА ДАВЛАТ БОШҚАРУВИНИНГ МОҲИЯТИ

Давлат юзага келган даврдан бери у иқтисодий ривожланишга тартибга солувчи сифатида таъсир кўрсатиб келган. Қонунчилик, ижро ва суд ҳокимиятига эга бўлган, ўз табиатида кўра сиёсий институт ҳисобланувчи давлат қонун кучи воситасида жамиятнинг ҳўжалик ҳаётига ҳал этувчи таъсир кўрсатади.

Ҳар қандай мулкдор сингари давлат ўз мулкни сақлайди ва кўпайтиради, чунки акс ҳолда у бошқа мулкдорлар олдида қонунда ифодаланган, унга айрим ҳўжалик субъектларининг иродасини ягона умумий иродага бўйсундириш имкониятини берувчи афзалликларини йўқотиши мумкин. Бошқача қилиб айтганда, давлат мамлакатнинг ҳўжалик ҳаётига аралашishi ва тартибга солиш ва бошқарув шаклида бошқарув функцияларини бажариши шарт.

"Бошқарув" тушунчаси илмий тушунча сифатида ҳам, ўз маъносида ҳам кенг қўлланилади. Махсус адабиётда "бошқарув" тушунчасининг уч юздан ортиқ таърифи мавжуд. Умумлашган, абстракт кўринишда бошқарувни талаб қилинган натижа (самара)га эришиш учун бир субъектнинг объект (бошқа субъект)нинг ҳолати ва фаолият юритишига аниқ мақсадларда таъсир кўрсатиши сифатида характерлаш мумкин. Бошқарувнинг моҳияти бир томонлама функционал қарамликка асосланган муносабатдан иборат. Муносабатлар субъект-объект схемасида қурилса, нафақат бошқарув хусусида, балки ё ўз-ўзини бошқариш тўғрисида, яъни субъектнинг восита сифатида ўз-ўзига муносабати, ёки манипуляция тўғрисида, яъни бундай сифатда объект (предмет)дан фойдаланиш хусусида сўз юритиш ўринлидир.

Бевосита маънода "бошқарув" тушунчаси фақат жамоатчилик муносабатларига нисбатан қўлланади. Бошқарув ишлаб чиқаришнинг ҳар қандай комбинацияланган усулида бажарилиши зарур бўлган ишлаб чиқариш меҳнат турларидан бирини ифодалайди, чунки жамоа меҳнатининг барча кўринишларида жараённинг алоқаси ва бирлиги фақат бошқарув иродаси билан таъминланиши мумкин.

Бошқарув фаол, ўзгартирувчи роль ўйнайди: турли даражадаги ҳўжалик субъектларининг аҳволи ва фаолиятига сараланган тарзда мақсадли равишда таъсир этиб, давлат ҳам ўз мақсадларини, ҳам жамоатчилик манфаатларини назарда тутати. Одатда, давлат ва жамиятнинг стратегик мақсадлари бир-бирига мувофиқ келади, яъни улар асосан мамлакатнинг иқтисодий салоҳиятини мустаҳкамлаш ва ривожлантиришга қаратилган, бу эса доимий ўзгарувчан ташқи шароитларда фуқароларнинг турмуш фаровонлигини ошириш ва миллий хавфсизликни таъминлаш имконини беради. Шунинг учун ҳам давлат бошқарувини давлатни ривожлантиришга қаратилган прогрессив функция сифатида кўриб чиқиш тўғри бўлади, иқтисодиётни бошқаришдан воз кечиш эса ишлаб чиқаришни ҳамда умуман жамиятни тўхтатиш ва чеклашга етакловчи қадамдир. Қатъий маънода бошқарувни фақат мулкдор амалга ошириши мумкин. Шунинг учун ҳам давлатнинг бошқарув кучи чегаралари, авваламбор, бевосита давлат секторининг иқтисодиётдаги ҳажми билан белгиланади. Шу билан бир вақтда, ташқи муносабатларда давлат бутун жамиятнинг вакили ҳамда халқаро оммавий ва хусусий ҳуқуқ субъекти сифатида, яъни миллий-давлат мулкчилигининг эгаси сифатида иштирок этади. Бу ҳолат давлатга мамлакат ичида суверен,

мустақил иқтисодий сиёсат олиб бориш учун асос бўлиб хизмат қилади, бу эса ўз навбатида нафақат иқтисодиётнинг давлат секторини, шунингдек, бутун мамлакатнинг иқтисодий тизимини бошқаришни назарда тутди.

Шундай қилиб, объектив равишда давлат мамлакатнинг бутун иқтисодий тизимини бошқариш функциясини бажаришга қодир бўлган ягона орган ҳисобланади. Давлатнинг таъсири нафақат ўз мамлакатининг иқтисодиётига, шунингдек, бошқа мамлакатларнинг иқтисодиётига ҳам тарқалади. Шунинг учун ҳам бозор иқтисодиётида давлат томонидан ташқи иқтисодий муносабатларни тартибга солиб бориш, шахс, жамият, давлат манфаатлари мувозанатига риоя қилиш заруратидан келиб чиққан ҳолда, жорий даврнинг аниқ белгиланган муаммоларини ҳал этишда ҳўжалик ривожининг умумий стратегик мақсадларига мувофиқ амалга оширилади.

Иқтисодий жараёнларга давлат таъсирининг куйидаги асосий йўналишларини қайд этиш мумкин:

Биринчидан, иқтисодий турмуш қоидалари, ҳуқуқий режим деб аталувчи ҳолатларни ўрнатиш. Ўтказилган ислохотлар натижасида иқтисодиёт иқтисодий фаолият ва тадбиркорликнинг эркинлик принципларига асосланади. Умумқабул қилинган жаҳон таржрибасига мувофиқ иқтисодиётнинг шаклланиш қоидалари ва принциплари белгиланади. Бу авваламбор, қонунчиликда рухсат этиладиган ҳужжатларни рўйхатдан ўтказиш ва олиш зарурати кўзда тутилган ҳўжалик субъектларини тузишга дахлдордир. Тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш чоғида ҳўжалик субъекти қонунда белгиланган солиқларни тўлаши, шунингдек, инсон ҳуқуқлари ва эркинлигини таъминлашга доир, истеъмолчи ҳуқуқларини муҳофазалаш сингари умуммажбурий қоидаларга риоя қилиши шарт. Бошқача қилиб айтганда, давлат ҳўжалик фаолиятининг муайян доираларини мустаҳкамлайди, бу эса тадбиркорни давлатдан мустақил қилади, лекин қарамликдан чиқармайди.

Иккинчидан, бу муайян соҳада бошқарув фаолиятида иштирок этадиган органларнинг тизими ва таркибини белгилаш. У ёки бу фаолият соҳасида давлат бошқаруви органлари тизими ва таркибини белгилаш давлат бошқарувининг ўзини амалга ошириш учун дастлабки ва зарурий қадамлардан бири ҳисобланади. Давлат бошқаруви олдида қўйилган мақсадларга эришиш кўп жиҳатдан давлат бошқаруви органларининг самарали фаолиятига боғлиқдир.

Учинчидан, бу назорат-кузатув фаолиятидир. Меъёрий ҳужжатларнинг қай даражада ижро этилганлиги ёки ҳужжатнинг ўзи (ёки унинг алоҳида қоидалари) қандай даражада қонуний кучга эгаллиги ҳолатига ҳуқуқий баҳо бериш вазифаси айнан назорат-кузатув органларига юклатилади.

Тўртинчидан, бу ҳуқуқий шаклга эга (солиқлар, тарифлар, квоталар, нормативлар ва ш.к.лар) иқтисодий воситалардан фойдаланишдир. Ўзбекистон иқтисодиётидаги жиддий ўзгаришлар унинг давлат томонидан тартибга солиш механизмида ҳам жиддий ўзгаришларга олиб келди.

Давлат бошқарувининг оммавий соҳада амалга оширилиши хусусида гапирганда, давлат бошқарувини амалга ошириш услубини назарда тутиш зарур. Чунки давлат бошқаруви бошқарувнинг субъекти ва объекти ўртасида ҳокимият ва бўйсунуш принципларига асосланган¹. Шунингдек, давлат бошқаруви соҳасига томон-

ларнинг тенглигига асосланган муносабатлар ҳам киришини қайд этиб ўтиш лозим, аммо бу муайян субъектлар - ижроия ҳокимияти органлари ўртасида юзага келадиган ташкилий характерга эга. Бунга ваколатларни чеклаш борасида ижро ҳокимияти органлари ўртасидаги битимлар мисол бўлиши мумкин. Шунинг учун ҳам давлат бошқаруви моҳияти ижро ҳокимиятини амалга оширишга қаратилган ташкилий фаолият ҳисобланган бошқарув ҳокимият услуби ва объектининг субъектга бўйсунушига асосланган тегишли субъектларнинг ташкилий-тасарруф фаолияти ҳисобланади.

Давлатнинг фуқаролик-ҳуқуқий муносабатлардаги иштироки ҳолатларида "бошқарувчилик" таркиби бўлмаганлиги учун ҳам уларни давлат бошқаруви атамаси билан қайд этиш нотўғридир. Давлат бошқарувини классик маънода кўриб чиқишда (давлат тегишли органлар тимсолида) давлат бошқаруви субъектининг, (индивидлар ва уларнинг бирлашмалари) давлат бошқаруви объектларининг мавжудлиги, ҳамда объектнинг субъект иродасига бўйсунуш мажбуриятлари равшан кўринади. Бу таъсирнинг натижасида юзага келадиган ҳуқуқий муносабат, агар у ижро ҳокимиятини амалга ошириш соҳасида юзага келса, бошқарувчи ҳисобланади, албатта. Оммавий ҳуқуқнинг ўзга соҳаларида (конституцион, жиноят ҳуқуқлари қабилар) юзага келадиган ҳуқуқий муносабатлардан унинг фарқи ана шунда. Давлат фуқаролик-ҳуқуқий муносабатларнинг қатнашчиси сифатида иштирок этса, вазиятга ўзининг "бутун кучи" ва сўзсиз таъсирига қарамай, бундай бошқарувнинг объекти ноаниқ бўлиб қолаверади. Масалан, бирор компаниянинг 50% акцияларини сотса, давлат кимга таъсир кўрсатади? Табиий, натижада бозорда конъюнктура жиддий тарзда ўзгаради, бу нархларнинг ўзгаришига олиб келади ва ҳ.к., лекин бошқарув, аниқ мақсадларга қаратилган, объектга систематик таъсир бўлмайди.

Иқтисодиётни тартибга солишда давлат бошқарув функцияларини ўзгартириш режали иқтисодиётдан тубдан фарқланади. Бошқарувнинг бир функциясини бошқасига алмаштириш хусусида эмас, балки муносабатларни тартибга солиш даражасидаги нисбийлик борасида гапириш тўғрироқ бўлади. Шундай қилиб, агар тасарруфчилик – бошқариладиган соҳада юзага келадиган конкрет масалаларни қатъий ҳал этиш кўпроқ учраган бўлса, эндиликда субъект ва объектнинг ўзаро таъсири режимини тартибга солиш-ўрнатиш кўпроқ кўзга ташланмоқда.

Бешинчидан, давлатнинг иқтисодиётга таъсирининг яна бир йўналиши мажбурлаш чоралари ва ўз табиатида кўра таъсир кўрсатишнинг ўзга чораларини ўрнатиш ҳамда қўллаш ҳисобланади. Давлат томонидан ўрнатилган умуммажбурий қоидалар бузилган ҳолларда айнан шу восита давлат бошқарув соҳасида қонунчиликка риоя қилишга ижро ҳокимияти қўлидаги кучга эга қурол ҳисобланади.

Шунга қарамай, ишонтириш чоралари орқали мақсадга эришилмаган ҳоллардагина, мажбурлов чораларини қўллаш фақат қўшимча восита эканлигини унутмаслик зарур.

Давлатнинг бундай таъсир йўналишлари барча соҳалардаги бошқарувчилик фаолияти учун, шу жумладан, ташқи иқтисодий соҳада давлат бошқаруви учун ҳам характерлидир.

Ушбу мақсадга эришиш учун қуйидагилар зарур:

– мамлакатда бозор типидagi иқтисодиётнинг шаклланиши учун халқаро меҳнат тақсимотида унинг иштирокидан мақсимал иқтисодий самарани қафолат-

¹ Мазкур ҳолатда бўйсунуш тушунчаси Ю.М.Козлов томонидан ишлаб чиқилган ва 1976 йилдаги "Маъмурий ҳуқуқий муносабатлар"да ихоҳланган маъносида қўлланади. Бўйсунуш

атамаси: 1) ташкилий; 2) мувофиқлаштириш; ва 3) назорат-кузатув бўйсунушини қамраб олади.

ловчи қулай ташқи шароитлар билан таъминлаш;

– мамлакатнинг иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш заруратини эътиборга олган ҳолда, республиканинг жаҳон иқтисодиётига бирлашишида хавфни имкон қадар камайитиришга эришиш;

– мамлакатнинг миллий манфаатларини ҳимоялашни таъминлаш мақсадида, Ўзбекистон Республикасининг халқаро иқтисодий ташкилотларда тенг ҳуқуқлилиқ асосида иштирок этишида адолатли халқаро савдо тизимини шакллантиришга хизмат қилиш;

– мамлакат экспортини кенгайтириш ва мамлакатга унумли импортни келтиришга, шунингдек, республиканинг хориждаги тадбиркорлигига қўмаклашиш, ташқи бозорда унинг манфаатларини қувватлаш ҳамда мамлакат ишлаб чиқарувчилари ва экспортчилари дискриминациясига қаршилиқ қилиш, ташқи иқтисодий фаолиятда мамлакат субъектлари томонидан шундай фаолиятни амалга ошираётган мамлакатнинг қонунчилигига қатъий риоя қилинишини таъминлаш;

– хорижий инвестицияларни биринчи навбатда иқтисодиётнинг реал сектори ва устувор соҳаларига жалб этишга қўмаклашиш;

– мамлакат қонунчилигининг комплекс тизими ҳамда иқтисодий соҳада халқаро шартномавий-ҳуқуқий негизни шакллантириш.

Ташқи иқтисодий соҳада давлат-ҳуқуқий тартибга солиш моддий-ресурсли, стратегик-ҳудудий ва коммуникатив-ҳудудий омилларни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади. Бунда давлатнинг ташқи иқтисодий фаолияти миллий фаровонлиқнинг тегишли манбалари уйғунлигининг максимал мувозанатига қаратилган бўлиши зарур.

Бошқарув шакли, ҳудудий ташкилот ва сиёсий режимдан қатъий назар, қайд этилган омиллар исталган давлат геополитик манфаатларининг ядросини ташкил этади. Нормал ҳаёт фаолияти ва давлат хавфсизлигини таъминлаш билан боғлиқ бўлганлиги учун ҳам, қайд этилган омилларнинг оптимал нисбатига эришиш ҳар доим давлат манфаатлари доирасига кирган ва кирмоқда.

Давлатнинг ҳар қандай функцияси, шу жумладан, иқтисодиёт функцияси ҳам муайян воситалар ва услублар ёрдамида ижтимоий фаолият шаклида амалга оширилади. Шу муносабат билан, мақола муаллифи, халқаро соҳада фақат ҳуқуқий ва ташкилий-сиёсий воситаларни амалга ошириш ёрдамида иқтисодий мақсадларга эришиш мумкинлигини таъкидлаб ўтади. Уларни давлатнинг ички ва халқаро воситаларига ажратиш мумкин.

Ташқи иқтисодий функцияларни амалга оширишнинг давлатнинг ички ҳуқуқий воситаларига конкрет миллий ҳуқуқий тизим (ҳуқуқ нормаси, ҳуқуқни қўлловчи ҳужжат ва ш.к.лар.) доирасида иш юритувчи ҳуқуқий воситаларнинг кенг бутун спекторини киритиш мумкин. Лекин бу ўринда улар фақат давлатнинг ташқи иқтисодий фаолиятини регламентловчи ҳуқуқий воситалар эканлигини ҳисобга олиш зарур.

Халқаро шартнома, конвенция, хартияда ўз формализациясини олувчи халқаро ҳуқуқ нормаси давлатнинг ташқи иқтисодий функциясини амалга оширишнинг халқаро-ҳуқуқий воситаси ҳисобланади.

Давлатнинг ички ва халқаро-ҳуқуқий воситаларини қўллаш турли таркибда ва турли услублар асосида амалга оширилиши мумкин. Хусусан, давлатнинг ташқи иқтисодий функцияларини амалга оширишнинг барча ҳуқуқий услубларини шартли равишда иккита асосий гуруҳга бўлиш мумкин: а) ташқи иқтисодий фаолиятни бевосита тартибга солиш услублари; б) ташқи иқтисодий фаолиятни бавосита тартибга солиш

услублари.

Ташқи иқтисодий фаолиятни бевосита тартибга солишга қаратилган ҳуқуқий воситалар маълум даражада буйруқлар ва директивалар билан ўхшашдир. Шунга мувофиқ, бу ҳолатда ҳуқуқий нормаларнинг императив қурилиши энг кенг тарқалган қўриниш ҳисобланади.

Бавосита тартибга солишнинг маъноси шундан иборатки, муайян иқтисодий рағбатни қонуний расмийлаштириш йўли билан маълум даражада бундай муносабатларда тартиблиликка эришиш. Юридик нормалар ёрдамида шу муносабатлар қатнашчилари ўз фаолиятларини мустақил равишда мувофиқлаштиришлари ва юридик таъсир кўрсатишлари мумкин бўлган иқтисодий муносабатларни яратиш бавосита юридик жиҳатдан тартибга солишнинг вазифаси ҳисобланади. Шунга мувофиқ, қўриб чиқиладиган услуб ҳуқуқий нормаларнинг диспозитив қурилишига афзаллик беради. Юридик таъсирнинг субъекти сифатида умумаҳамиятли ва умуммажбурий норматив актлар шаклида ҳуқуқ талабларини объективлаштириш имкониятига эга бўлганлиги учун ҳам, давлат бошқа субъектлар орасида алоҳида ўрин тутати. Давлатнинг қайд этилган актлари бир вақтнинг ўзида ҳам юридик таъсирнинг шакли, ҳам жамоат муносабатларининг бошқа қатнашчиларининг ўзаро юридик ҳаракати учун асос ҳисобланади.

Ташқи иқтисодий соҳада давлат бошқаруви масаласи замонавий – фритредерство ва протекционизм шароитларида ташқи иқтисодий соҳани давлат томонидан тартибга солиш масаласига икки хил асосий ёндашувни ривожлантириш билан узвий боғлиқдир.

Жаҳон ҳўжалик алоқаларининг иккита қарама-қарши тенденцияларининг кураши жараёнида ривожланади. Ана шу тенденциялар негизда ташқи иқтисодий сиёсатдаги иккита қарама-қарши концепция ва иккита йўналиш протекционизм ва фритредерство шаклланди.

Жаҳон тажрибаси шуни кўрсатадики, протекционистик сиёсат саноат ишлаб чиқаришнинг шаклланиш даврида ҳамда ижтимоий-иқтисодий қарама-қаршилиқларнинг кескинлашуви оқибатида юзага келган беқарор ривожланиш давларида кўпчилик давлатлар учун характерли ҳисобланади. Аксинча, бозорни нисбатан арзон ташқи бозорларда рақобатга қодир бўлган товарлар билан тўлдиришга имкон берувчи саноат етарлича ривожланган даврда эса эркин савдо шиори кўтарилади.

Протекционизм ўз табиатига кўра муҳофаза чораси ҳисобланади. Аммо унинг мунтазам давом этиши барча салбий оқибатлари билан (техникавий тараққиёт ва иқтисодий ўсишнинг секинлашуви, техникавий жиҳатдан қолоқ ишлаб чиқаришлар консервацияси, ишлаб чиқариладиган товарларнинг паст сифати ва ш.к.лар) миллий ҳўжаликни жаҳон бозоридан ажралиб қолишига олиб келиши мумкин. Шунингдек, протекционизмга ҳамма тадбиркорлар эмас, балки уларнинг фақат бир қисми муҳтож эканлигини таъкидлаб ўтиш жоиздир. Шунинг учун ҳам давлатнинг протекционистик сиёсати умумий эмас, сараланган бўлиши зарур.

Худди шунингдек, ташқи савдони умумий эркинлаштириш мумкин эмас, чунки ички бозор турли тарзда импорт ва мамлакат товарлари билан тўлдирилган. Шунинг учун ҳам, ички бозорда танқислик юзага келишига йўл қўймаслик учун давлат экспортни камайтириш ва зарурий ҳолларда айрим товарларнинг импортини оширишга мажбур. Яъни аслида давлат ҳар доим ҳам экспорт ва импорт операцияларини амалга оширишда протекционизм ва фритредерство сиёсатини уйғунликда олиб бориши лозим.

Протекционизм биринчи навбатда давлатнинг ўз иқтисодий манфаатларини ҳимоялашга, фритредерст-

во эса бошқа давлатлар томонидан қўйиладиган тўсиқларни сусайтиришга қаратилган. Шунинг учун ҳам фритредерство сиёсати экспансионистик ташқи иқтисодий сиёсат ҳисобланади.

Юқори ривожланган ва муваффақиятли равишда ривожланаётган деярли барча йирик мамлакатлар жиддий трансформация ва иқтисодий катаклизмлар даврида ташқи иқтисодий фаолиятни тартибга солишнинг протекционистик услубларини қўллаганлар.¹ эркин савдо ва протекционизмнинг уйғунлиги – замонавий давлат ташқи иқтисодий ва ташқи савдо сиёсатининг ажралмас қисми. Бундай уйғунликнинг шакллари ва мутаносиблиги ҳар бир ҳолатда мамлакатнинг фақат прагматик миллий манфаатларидан келиб чиққан ҳолда белгиланади.

Ҳар бир конкрет ҳолатда турли шакл ва турли даражада намоён бўлса-да, миллий манфаатларнинг устуворлиги албатта муҳим аҳамиятга эгадир. Масалан, АҚШ ўз манфаатларини амалга оширишда унга иқтисодий ва сиёсий жиҳатдан қарам бўлган давлатлардан кўра кўпроқ имкониятларга эга. Аммо ҳар бир мамлакат ўзининг вазифалари ва имкониятларидан келиб чиққан ҳолда, кўп жиҳатдан умумийликка эга бўлган ташқи иқтисодий муносабатларни қуришнинг у ёки бу моделини ишлаб чиқади. Умумий, масалан, соҳаларнинг хорижий рақобатдан ҳимоялаш, биринчи навбатда, жиддий, унга бардош беролмайдиган соҳаларни ҳимоялаш. Ҳаттоки, энг ривожланган мамлакатлар кўпчилик ҳолатида қатъий аграр протекционизми тажрибадан ўтказди. Биринчидан, қишлоқ хўжалиги билан шуғулланувчи аҳоли нисбатан паст ижтимоий барқарорлиги билан фарқланади, чунки бошқа фаолият соҳасига ўтиш унинг учун ҳаёт тарзини ўзгартириш билан баробардир. Иккинчидан, озиқ-овқатлар билан таъминлашнинг муайян даражаси озиқ-овқат хавфсизлигининг энг муҳим шартларидан бири ҳисобланади, яъни мамлакатнинг инқироз шароитида ўз-ўзини боқиш имконияти: бугунги кунда фаровонликда яшовчи Ғарбий Европа мамлакатларида келтириладиган қишлоқ хўжалиги товарларидан ундирилганга солиқлар даражаси Ўзбекистондагидан кўра юқоридир.

Шундай қилиб, ўз шериклари билан мураса асосида жаҳон иқтисодиётига бириктиришнинг шакллари ва суръатларини тартибга солиш Ўзбекистон Республикаси ташқи иқтисодий фаолиятининг энг муҳим муаммолари ҳисобланади. Тез орада бозорни очиб фойдасига эркинлаштириш ва протекционизм ўртасидаги мувозанатнинг бузилиши миллий ишлаб чиқаришнинг хонавайрон бўлиши, монокультура иқтисодиётининг шаклланиши, ижтимоий катаклизмлар сингари ҳолатлар билан таҳликадир. Протекционизм томонига оқиб техникавий турғунлик, ички нархларнинг ошиши, мамлакатнинг рақиблардан орқада қолишига олиб келади.

Ташқи иқтисодий соҳани давлат томонидан бошқарилишининг моҳияти, бизнинг назаримизда, ҳукмронлик-тасарруф йўли билан (қонунлар, фармонлар, қарорлар, буйруқлар, фармойишлар, кўрсатмалар, йўриқномалар, топшириқлар шаклида) чегараланган микдорий ва сифат параметрлари (кўрсаткичлар, нормативлар, талабномалар)ни ўрнатиш, шунингдек ташқи иқтисодий муносабатлар соҳасида ҳукумат органлари ва хўжалик субъектларининг манфаатлари ва ахлоқини регламентловчи расмий тартиботларни амалга ошириш тартибини ўрнатишдан иборат. Ташқи иқтисодий фаолиятни бошқариш жараёнида давлат бу ҳодиса-ҳаракатнинг

моҳиятини очиб берувчи ва бошқарувнинг исталган тури учун характерли бўлган барча функцияларни бажаради: режалаштириш, ташкил этиш, мувофиқлаштириш, мотивация ва назорат.

Иқтисодий муносабатларнинг ҳокимият регламентацияси давлатнинг хўжалик тузилмаларига мажбурий таъсирини англатади. Мажбурлашга эҳтиёж алоҳида субъектларнинг иқтисодий фаолияти умумдавлат манфаатларига мувофиқ келмаган, хўжалик субъектлари ҳукумат томонидан таклиф этилган дастурий мақсадларни ва истиқболларни қабул қилмаган ҳолларда, уларнинг амалга ошириш йўллари англандан зарурат сифатида, тараққиётнинг муқобилсиз варианты сифатида тан олинмаган ҳолатларда юзага келади. Давлат мажбурловининг миқёси ва интенсивлиги натижада ҳам давлат органларининг фаоллигига, ҳам хўжалик субъектларининг кучи ва қаршилигига боғлиқ бўлади. Жаҳоннинг кўпчилик ривожланган мамлакатларида айрим соҳалар, корпорациялар ва хусусий корхоналарнинг фаолиятини, шунингдек, умумхўжаликлар ривожини мувофиқлаштирувчи режалаштириш, ҳисобга олиш ва назорат хўжалик органлари томонидан, молия органлари сингари марказлаштирилган раҳбарият томонидан амалга ошираётган давлат бошқарув органлари маъмурий ваколатларининг кенгайтирилганлиги кўзга ташланади.

Бундан ташқари, ташқи иқтисодий алоқаларни давлат томонидан бошқарилишининг мураккаблиги Ўзбекистон Республикасининг қарама-қарши иқтисодий манфаатларининг ҳамда бошқа давлатлар, мамлакатимиз тадбиркорлари ва хорижий тадбиркорларнинг уйғунлиги зарурати билан боғлиқдир, бусиз халқаро ҳамкорликнинг ривожланиши мумкин эмас.

Шундай қилиб, ташқи иқтисодий соҳада давлат бошқаруви - ташқи иқтисодий алоқаларни давлат томонидан бошқарилиши тузилмаси ва уларнинг юридик принципларини белгиловчи, шунингдек хўжалик операцияларини амалга оширишда ташқи иқтисодий муносабатларнинг конкрет қатнашчиларини бевосита равишда ҳисобга олувчи, давлат ташқи иқтисодий сиёсатини шакллантирувчи, сиёсий, иқтисодий ва юридик табиатга эга бўлган мураккаб феномендир.

Резюме

В вводной части статьи автор характеризует понятия "управление", "государственное управление" и "государственное управление в экономической сфере".

В основной части статьи рассматривается специфика государственного управления в международной экономической сфере.

В заключении автор приходит к выводу, что следует изучать специфику государственного управления в международной экономической сфере совершенствовать его в интересах развития экономики в целом и выносит свои предложения по данной проблеме.

Abstract

In the introductory part of the article the author characterizes concepts "management", "government" and "government in economic sphere".

In the basic part of the article specificity of the government in international economic sphere is considered.

In the conclusion the author comes to opinion, that it is necessary to study specificity of the government in international economic sphere to improve it in interests of development of economy as a whole.

¹ Шенаев В.Н. Послевоенное экономическое развитие Западной Европы // Доклады Института Европы. М., 1996. № 24.